

РОЗДІЛ II

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ТА ВИКЛАДАЧА

УДК 378.147

I. V. СЕРЕДА

м. Миколаїв, Україна

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається проблема формування педагогічної майстерності майбутнього викладача у контексті використання сучасних педагогічних технологій.

Ключові слова: педагогічна майстерність, майбутній викладач, сучасні педагогічні технології.

Постановка проблеми. Інтегрування української педагогічної освіти в європейський освітній простір і ті зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, вимагають від сучасного викладача ціннісного самовизначення та вільного вибору стратегій і тактик у педагогічній діяльності, підвищення рівня загальнопедагогічної і професійної культури.

Від рівня професійної майстерності викладачів залежить результат фахової підготовки студентів та ефективність їхнього особистісного зростання. Саме тому Законом України про вищу освіту передбачені певні обов'язки науково-педагогічних працівників: постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію; забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у повно-

му обсязі освітньої програми відповідної спеціальності; додержуватися норм педагогічної етики, моралі; поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах [3, с. 40].

Важливим аспектом у розв'язанні цих завдань є глибоке розуміння педагогами тенденцій розвитку сучасної освіти, зміни освітніх парадигм, моделей здобуття знань, і відповідно вибір оптимальних педагогічних технологій у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Технологічний підхід в Україні і світі бере свій початок ще у 30-х роках ХХ століття. Його розвиток відбувався різними шляхами і зазнав кілька важливих етапів. Проте найбільший інтерес для нашого дослідження має сучасний етап розвитку педагогічних технологій, який розпочався у 80-х ро-

ках минулого століття та триває дотепер. Він пов'язаний з фундаментальними та прикладними дослідженнями щодо розвитку та впровадження найбільш відомих і перспективних педагогічних технологій таких учених, як: В.П.Беспалько, В.М. Кларин, О.М.Пехота, Г.К.Селевко, І.П.Підласий, М.В.Гриньова, Н.Е.Шуркова та ін.

Сьогодні освіта України відходить від тотальної уніфікації навчально-виховного та управлінського процесів, реформується на засадах демократизму, національної спрямованості, гуманізації, особистісної та суб'єктної орієнтації, технологізації. У сучасних наукових дослідженнях активно розглядаються особливості розвитку вищої освіти, в тому числі університетської (В.Г.Кремень, О.Я.Савченко, О.В.Глузман, Т.І.Левченко та ін.), проблеми її гуманізації та гуманітаризації (І.А.Зязюн, Г.О.Балл, Е.С.Барбіна, В.М.Доній, В.О.Зайчуک, Т.І.Койчева, В.Г.Кузнецова, Н.Г.Ничкало та ін.); формування творчої, соціально активної особистості (Н.В.Кічук, С.О.Сисоєва, В.Л.Федяєва та ін.). Проте недостатньо висвітленим у теоретичному аспекті залишається технологічний підхід як важлива умова розвитку педагогічної майстерності сучасного викладача.

Метою статті є розгляд проблеми формування педагогічної майстерності майбутнього викладача у контексті використання сучасних педагогічних технологій.

Виклад матеріалу. Термін «педагогічна майстерність» всебічно розглядали і досліджували цілий ряд вчених-педагогів минулого і сьогодення, зокрема А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський, С.І.Архангельський, В.О. Сластьонін, Н.В.Кузьміна, І.А. Зязюн, О.Г.Мороз та ін.

Педагогічна майстерність традиційно трактується як вияв високого рівня педагогічної діяльності. Вона ґрунтуються на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості вчителя в педагогічній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємопливу в кожній ситуації навчання та виховання. Така доцільність є результатом засвоєння системи знань і уявлень про закони навчання, технології розвитку дитини, а також індивідуальні особливості педагога, його спрямованість, здібності та психофізичні дані.

За визначенням І.А. Зязуна, педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує організацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності викладача, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка [4, с. 30–31]. Розглянемо їх детальніше.

Гуманістична спрямованість – найголовніша характеристика педагогічної майстерності. Спрямованість особистості становлять її ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації, гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків. Це вияв професійної ідеології вчителя, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів.

Гуманістична спрямованість є виявом здатності бачити великі завдання у малих справах. Вона дає змогу оцінювати свою діяльність з точки зору не лише безпосередніх, а й опосередкованих результатів, тобто тих позитивних індивідуальних змін у життєдіяльності і структурі особистості своїх вихованців, частковим організатором яких він є сам як особа, відповідальна за якість організації виховного процесу.

Основою педагогічної майстерності є *професійна компетентність*. Знання викладача звернені, з одного боку, до дисципліни, яку він викладає, а з другого – до учнів, психологію яких мусить добре знати. Готовуючись до заняття, викладач обмірковує його зміст, методику, враховує особливості сприйняття учнів цього віку, класу, власні можливості. Отже, зміст професійної компетентності – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Важливою особливістю професійних педагогічних знань є їх комплексність, що потребує від викладача вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій, що зумовлюють необхідність осмислення психологічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії. Розв'язаннякої педагогічної задачі актуалізує всю систему педагогічних знань викладача, які виявляються як єдине ціле.

Відповідно до сучасної, гуманістичної парадигми освіти, знання педагога – це не просто сукупні засвоєні дисциплін, а особистісно забарвлена усвідомлена система, де є місце власним

оцінкам, критичним поглядам. На думку А.С. Макаренка, «головне в житті – не саме знання, а та гармонія, яка виявляється, коли знання добре вміщені в душі, та філософія, яка визначає людину, її світогляд» [5].

Майстерність педагога полягає в «колюднюванні», натхненості знання, яке не переноситься з книг в аудиторію, а висловлюється як власний погляд на світ. На ґрунті професійних знань формується педагогічна свідомість – принципи і правила, які є засадовими щодо дій і вчинків викладача. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на підставі власного досвіду, але осмислити, усвідомити їх можна лише за допомогою наукових знань, що потребують систематичного поповнення. Слід зауважити, що складність навчання педагога, набуття професійної компетентності полягає і в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Це потребує розвинутого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання у досягненні педагогічної мети, уявляти технологію їх застосування.

Проте швидкість набуття майстерності не регламентується лише накопиченням професійних знань. Справді, студентові, який добре вчиться в педагогічному вузі, не завжди легко на педагогічній практиці в школі. Є індивідуальні передумови успішної діяльності, стимулятори професійного зростання – здібності.

Отже, третім елементом у структурі педагогічної майстерності є *здібності до педагогічної діяльності*. Вони залежать від особливостей перебігу психічних процесів, що сприяють успішній педагогічній діяльності. Якщо говорити про генеральну здібність, що об'єднує всі провідні, то вона, на нашу думку, найточніше визначена Н. В. Кузьміною – це чутливість до людини, яка росте, до особистості, яка формується. Н. В. Кузьміна виокремлює *шість провідних здібностей до педагогічної діяльності* [4]:

- 1) *комунікативність* – професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування;
- 2) *перцептивні здібності* – професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину.
- 3) *динамізм особистості* – здатність активно впливати на іншу особистість;

- 4) *емоційна стабільність* – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний злив;
- 5) *оптимістичне прогнозування* – прогнозування розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї структури особистості через вплив на позитивні якості;
- 6) *креативність* – здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації.

Здібності до педагогічної діяльності можна оцінити залежно від того, як швидко відбувається професійне навчання.

Сфера впливу, поле тяжіння вмілого педагога поширюються передусім на нього самого. Самовладання, здатність до саморегуляції, емоційна усталеність особистості дають змогу володіти ситуацією. Визначаючи оптимістичне прогнозування як одну з провідних професійно-педагогічних здібностей, ми водночас наголошуємо на зв'язку комплексу здібностей зі спрямованістю особистості викладача. Професійний оптимізм є опертям на позитивне у становленні особистості будь-якої людини.

Четвертий елемент педагогічної майстерності – *педагогічна техніка* як форма організації поведінки викладача. Знання, спрямованість і здібність без умінь, без володіння способами дій не є гарантією високих результатів. Педагогічна техніка – це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (своїм організмом, настроєм, мовленням, увагою й уявою) і прийоми впливу на інших (вербалними і невербалними засобами) [4].

Педагогічна майстерність, без сумніву, є ознакою високого рівня професійної діяльності і проявляється як раціональне, системне застосування сучасних досягнень вітчизняної педагогічної науки та досвіду інших країн. Вона відрізняється від загальної практики інноваційним підходом і забезпечує постійне підвищення якості педагогічного процесу у ВНЗ.

Серед основних компонентів у структурі педагогічної майстерності сучасного викладача університету, з нашої точки зору, можна виділити: професійну компетентність, методологічну культуру наукового пошуку, технологічну грамотність при побудові індивідуальної траекторії самостійної пізнавальної діяльності студента, демократичність характеру, високу гуманістичну спрямованість його особистості,

розвинуті науково-творчі здібності, володіння технікою переконуючого впливу на велику аудиторію та ін.

Наголошуючи на необхідності формування педагогічної майстерності викладача університету, не можна обминути ще один важливий аспект. У той час як проблема формування педагогічної майстерності вчителя вирішується в ряді класичних та педагогічних університетів (понад 20 років викладається дисципліна «Основи педагогічної майстерності»), стосовно викладача це здійснюється лише ситуативно. А у ВНЗ непедагогічного спрямування не здійснюється взагалі. А між тим, педагогічний вплив викладача університету, звичайно, відрізняється від впливу шкільного вчителя. Він набагато складніший. Майстерності викладача робить виклик високий освітньо-культурний рівень сучасного студента, який є похідним від доступу до мережі Internet. Характер стосунків між викладачами та студентами значно змінюється під час навчання. Наприклад, на 5-му курсі студент – це вже молодший колега, який незабаром прийде до освітнього закладу чи буде займатися науковою діяльністю. Тому ми вважаємо, що майстерність викладача виражається, по-перше, у його вмінні вести студента шляхом наукового пошуку. По-друге, у вмінні активізувати мислення студентів в умовах великої аудиторії, швидко реагувати на її психологічну атмосферу, влучно відповідати на поставлені в ході лекції запитання та зауваження. Педагогічна майстерність викладача виявляється також у вмінні працювати в умовах високого розумового та емоційного напруження, здатності знаходити оптимальні рішення у нештатних ситуаціях і зберігати при цьому витримку і самовладання.

Педагогічна майстерність викладача передбачає не лише досконалій рівень фахових знань, умінь та навичок. Це, звісно, і формування певних особистих якостей – мобільності, комунікативності, емпатії, толерантності тощо. Це і майстерне володіння педагогічною технікою та використання сучасних технологій навчально-виховного процесу.

Сучасний викладач університету, викладач-технолог, повинен, на нашу думку, володіти наступними особистими і професійними якостями:

- сприймати як особисту цінність ідеї гуманізації, технологізації та персоніфікації професійно-педагогічної підготовки в університеті;

- володіти змістом педагогічної освіти, орієнтованої на ідеї технологічного підходу та європейський стандарт у вищій освіті;
- бути технологічно компетентним, тобто володіти сучасним арсеналом педагогічних технологій та вміти ефективно їх використовувати у професійній діяльності, поєднуючи принципи технологічності та творчості;
- вміти забезпечувати суб'єкт-суб'єктний характер стосунків викладача і студентів, вести студентів шляхом наукового пошуку, знаходити оптимальні педагогічні рішення у нестандартних ситуаціях.

Майстерність викладача визначається великою мірою його вмінням сучасної організації навчально-виховної діяльності і тих відносин, що складаються в процесі цієї діяльності. Тому важливим для ефективного особистісно-професійного розвитку студентів ми вважаємо не лише організацію різних видів, форм і методів роботи, а й ту систему відносин, які складаються між викладачем і студентом: їх спрямованість, характер, методи і прийоми взаємодії.

У підготовці магістрантів Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського при викладанні курсу «Педагогіка і психологія вищої школи» вивчається тема «Педагогічна майстерність та культура сучасного викладача університету», в межах якої розглядається структура та напрями їх підвищення. На практичних заняттях дискутуються проблеми: «Майстерність читання сучасної лекції», «Сучасний викладач: який він?», аналізуються показники цієї майстерності, серед яких, наприклад, важливими є використання викладачем комп’ютерного проектора та здатність підготувати презентацію матеріалу, вміння організувати пізнавально-творчу самостійну роботу студентів.

Ще однією з умов розвитку педагогічної майстерності майбутнього викладача в магістратурі є особистісно орієнтована організація стажування магістрантів, яке передбачає не лише вивчення передового досвіду провідних викладачів, а і вироблення індивідуального педагогічного стилю. Також це здійснюється під час проведення традиційних «Магістрантських читань», які проводяться щорічно вже понад 10 років. На них обговорюються особливості застосування новітніх педагогічних систем та технологій.

Загострює проблему педагогічної майстерності сучасного викладача реалізація кредитно-трансферної системи організації навчального процесу у ВНЗ, оскільки вона передбачає

поєднання інтерактивного, проблемного, модульного навчання, проектування. Завдяки жорстким вимогам до самостійної роботи студентів (обов'язковість щоденної самостійної праці, опосередковане керівництво нею професорами), складовою педагогічної майстерності повинна стати добре продумана та гнучка у використанні система поточного, рубіжного та підсумкового комп'ютерного контролю. В умовах збільшення частини самостійної роботи студента нового сенсу набуває технологія створення ситуації його успіху та педагогічної підтримки.

Висновки. Отже, сьогодні, як ніколи, назріла необхідність системного вдосконалення педагогічної майстерності викладача вищої школи, і особливо такого, чия педагогічна підготовка в університеті вміщувалась у межах одного навчального семестру. Важливим кроком на цьому шляху має стати створення навчальної дисципліни для магістрантів, яка б інтегрувала всі аспекти розвитку педагогічної майстерності сучасного викладача університету.

В умовах євроінтеграції та переходу ВНЗ на кредитно-трансферну систему організації навчального процесу, особливого значення набуває феномен культури професійного саморозвитку викладача. Вона гармонійно поєднує в собі усвідомлення викладачем своєї професійної індивідуальності, рівень суб'єктивного контролю в межах помірної інтернальності; бажання та вміння створювати власний особис-

тісно-професійний проект, орієнтацію на створення себе постійними діями та результатами взаємодії зі студентами та колегами; забезпечення сталості професійного саморозвитку досвідом приймати особистісні рішення; високий рівень суб'єкт-субектної взаємодії з учасниками педагогічного процесу у вищій школі.

Таким чином, формування педагогічної майстерності викладача вищої школи на сучасному етапі неможливо уявити без поєднання принципів технологічності і творчості. Педагогічна майстерність викладача виступає сьогодні як важлива складова якості вищої освіти. Вона виявляється не лише у реалізації засвоєних ним новітніх педагогічних технологій, прояві моральної та інтелектуальної культури, але і як його бажання та спроможність бачити в особі студента свого молодшого колегу як у існуючій викладацькій діяльності (залучаючи до співпраці), так і в науковому пошуку.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. — К.: Либідь, 1998. — 558с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. — Тернопіль: Наукова книга, 2004. — 384 с.
3. Закон України про вищу освіту // Педагогіка і психологія вищої освіти. — К., 2002. — №1. — С. 40.
4. Зязюн І. А. та ін. Педагогічна майстерність. — Київ.: Вища школа, 1997.- 591с.
5. Макаренко А. С. Письмо Л. В. Конисевичу // Пед. соч.: В 8 т. — Mi, 1986. — Т. 8. — С. 107.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта України. — 2001. — № 29. — с. 4—6.

СЕРЕДА І. В.

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ СРЕДСТВАМИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье рассматривается проблема формирования педагогического мастерства будущего преподавателя в контексте использования современных педагогических технологий.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, будущий преподаватель, современные педагогические технологии.

SEREDA I. V.

FORMATION OF FUTURE TEACHER'S PEDAGOGICAL SKILLS BY MEANS OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

The article analyzes the problem of a future teacher professional skills in the context of the modern pedagogical technologies.

Keywords: pedagogical skills, future teacher, modern pedagogical technologies.